

Zakład Gospodarki Turystycznej i Hotelarstwa
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Jarosławiu

MONIKA JAZIENICKA,
MAŁGORZATA SKULIMOWSKA-RZEŹWICKA

Wpływ różnych kultur na potencjał turystyczny Przemysła

The influence of the variety of cultures on the tourist potential of Przemysl

Słowa kluczowe: wielokulturowość, potencjał turystyczny, struktura narodowościowa, dziedzictwo kulturowe, atrakcyjność turystyczna

Key words: multiculturalism, tourist potential, ethnic structure, cultural heritage, tourist attractiveness

WPROWADZENIE

Przemysł to bardzo atrakcyjne miasto leżące w południowo-wschodniej Polsce. W latach 1975–1999 było stolicą województwa, natomiast dziś jest miastem na prawach powiatu. Ponieważ położone jest w bliskiej odległości od granicy z Ukrainą, stanowi ważny węzeł komunikacyjny, a dzięki swojej ponad-tysiącletniej historii jest znaczącym ośrodkiem turystycznym.

Przemysł usytuowany jest w miejscu o szczególnych walorach komunikacyjnych i obronnych, gdzie zbiegają się granice regionów fizycznogeograficznych, etnicznych, kulturowych, a także ekonomicznych i politycznych.

Miasto znajduje się na pograniczu regionów fizycznogeograficznych, w obrębie których występuje pięć mezoregionów: Dolina Dolnego Sanu, Pogórze Jarosławskie (Rzeszowskie), Brama Przemyska, Pogórze Dynowskie i Pogórze Przemyskie (Wład 1996). Z tego właśnie względu Przemysł, od początku swego istnienia, stanowił ważny węzeł komunikacyjny. Z zachodu na wschód – od Bramy Morawskiej przez Bramę Przemyską, aż nad Morze Czarne (z Pragi

przez Kraków, Przemyśl do Lwowa, Kijowa i dalej na wschód) – prowadzi jeden z najstarszych szlaków komunikacyjnych i handlowych. W chwili obecnej biegnie nim dwutorowa linia kolejowa i międzynarodowa droga E40, która w przyszłości zastąpi autostrada A4, biegnąca z dawnego przejścia granicznego do Niemiec w Jędrzychowie–Ludwigsdorf koło Zgorzelca poprzez Wrocław, Gliwice, Katowice, Kraków, Tarnów, Rzeszów do przejścia granicznego na Ukrainę Korczowa–Krakowiec. Łączna długość autostrady na terenie Polski wyniesie około 670 km. Te połączenia drogowe i kolejowe nawiązują do starego szlaku handlowego Europy znanego jako Via Regia.

Ze względu na swoje usytuowanie na wielu wzgórzach Przemyśl często nazywany jest polskim Rzymem (Kruczek 2005). Leży na dwóch brzegach Sanu, który jest największą rzeką Podkarpacia. Od źródeł do Przemyśla San ma charakter rzeki górskiej, natomiast od Przemyśla aż do ujścia do Wisły meandruje i jest uważany za rzekę nizinną. San był niegdyś żeglowny na znacznie dłuższym odcinku niż obecnie. Od Leska spławiano nim drewno, a od Przemyśla pływały już statki rzeczne. Rzeką spławiano m.in. sól i zboże, które trafiały do Gdańska, a stamtąd do zachodniej Europy. Dzisiaj San traktowany jest jako atrakcja i wykorzystywany do turystyki wodnej (szlak wodny „Błękitny San”).

HISTORYCZNE UWARUNKOWANIA WSPÓŁCZESNEJ ATRAKCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ PRZEMYŚLA

Pierwsze ślady osadnictwa na tym terenie datowane są na 30–40 tysięcy lat p.n.e. Źródła historyczne i znaleziska dowodzą, że w IV wieku przed Chrystusem Przemyśl był ważnym dla Rzymu ośrodkiem administracyjnym i handlowym. To tu właśnie odkryto najstarsze ślady religii chrześcijańskiej w Polsce, a także kultu Maryjnego. Dowodem na to jest znaleziona gemma bizantyjska przedstawiająca z jednej strony kobietę z dzieciątkiem na ręku, a z drugiej twarz młodego mężczyzny z wężami dookoła głowy.

Gród przemyski, według kroniki Jana Długosza, został zbudowany około 700 r., a jego założycielem był książę Lechitów Przemysław. Od początków istnienia gród miał spełniać rolę warowni, a jej celem było kontrolowanie i czuwanie nad węzłem komunikacyjnym. O istnieniu Przemyśla i osady handlowej świadczą zapiski geografów arabskich (Ibrahim Ibn Jakub, 965–973) oraz źródła hebrajskie (Jehuda ha Kohen, XI wieku), w których jest mowa o istnieniu w miejscowości Promusz (Przemyśl) osady żydowskiej (Różański 1972). Najstarsza pisemna wzmianka o Przemyślu pochodzi z kronik Nestora i datowana jest na 981 rok: „poszedł Włodzimierz ku Lachom i zajął grody ich Przemyśl, Czerwień, i inne grody, które są i do dziś dnia pod Rusią” (Kryciński 1992).

Położenie Przemyśla powodowało, że między władcami Polski, Rusi i Węgier trwały, od X do XIV w., walki o przynależność Przemyśla. W tym czasie miasto należało do książąt ruskich, czterokrotnie do polskich, sześciokrotnie – węgierskich, a nawet tatarskich. W XIV w. wchodziło w skład państwa polskiego i otrzymało prawa miejskie. To właśnie tutaj swoją siedzibę mieli władcy prawosławni i biskupi katoliccy. Miasto zamieszkiwała wówczas ludność wielu kultur, wyznań i narodowości: Polacy, Rusini, Niemcy, Czesi, Ormianie i Żydzi. Najlichnieszymi grupami byli Polacy, Rusini i Żydzi.

Do połowy XVII wieku Przemyśl przeżywał swój „złoty wiek”. Dzięki krzyżującym się szlakom handlowym, które łączyły ze wschodu na zachód Lwów i Kraków, a z północy na południe – wybrzeże bałtyckie i Węgry, miasto stało się ważnym ośrodkiem handlowym. O jego świetności świadczą również wspaniałe budowle, które powstały w tym okresie (mury obronne, ratusz, brukowane ulice, liczne obiekty sakralne, wodociągi).

W czasie pierwszego rozbioru Polski Przemyśl przeszedł pod panowanie Austriaków i stał się miastem strategicznym, o charakterze militarnym. Wybudowano sieć umocnień obronnych, które utworzyły system fortów Twierdzy Przemyśl, tworzącej dwa pierścienie, uważanej za jedną z największych w Europie. Miały one zabezpieczać drogi i szlaki kolejowe krzyżujące się w Bramie Przemyskiej (Róžański 1972).

Podczas I wojny światowej Przemyśl stał się miastem frontalnym, o które toczono zacięte walki. Twierdzę oblegano trzy razy (26 września–9 października 1914, 9 listopada 1914, czerwiec 1915). Po I wojnie światowej w Budapeszcie wystawiony został pomnik poświęcony tym, którzy zginęli w twierdzy. Napis na nim brzmi: „Przemyśl 1914–1915. Walczyli jak lwy w bramie zamkowej Węgier. Niech przykład Ich będzie wieczny” (Markin 1998).

W listopadzie 1918 roku zostały powołane władze lokalne, składające się z przedstawicieli trzech narodowości zamieszkujących miasto. Jednak władze ukraińskie złamały porozumienie i w nocy z 3 na 4 listopada postanowiły przejąć władzę w mieście. W wyniku walk zajęły prawobrzeżną część miasta i dopiero 10 listopada Przemyśl został wyzwolony (Potocki 2004).

Działania II wojny światowej również nie oszczędziły Przemyśla. W latach 1939–1941 Przemyśl znajdował się pod panowaniem dwóch państw. Wzdłuż rzeki San biegła niemiecko-sowiecka granica państwa. Prawie wszyscy Żydzi z Zasania zostali wypędzeni do sowieckiej strefy okupacyjnej. W 1940 roku władze sowieckie deportowały około 7 tys. Żydów w głąb Rosji (Potocki 2004). Po ataku Niemiec na ZSRR na terenie Przemyśla utworzone zostało getto dla ludności pochodzenia żydowskiego. Znalazło się w nim około 22 tys. Żydów. Po jego zamknięciu dokonano deportacji do obozów. Dzięki pomocy udzielanej

Żydom przez ludność miejscową Holocaust przeżyło 500 Żydów (Potocki 2004).

Koniec niemieckiej okupacji w lipcu 1944 roku nie przyniósł miastu i jego okolicom upragnionego spokoju. Ziemia Przemyska została sztucznie przecięta nową „granica przyjaźni” ze Związkiem Radzieckim. Pojawiły się problemy z ukraińskimi nacjonalistami, którzy wkroczyli do miasta i wymordowali rannych żołnierzy i cywilów. Ludność ukraińska została w większości wysiedlona do ZSRR lub na Ziemię Odzyskane. W Przemysłu i jego okolicach osiedlali się Polacy wypędzeni ze swoich domów na dawnych Kresach, które przypadły sowieckiej Ukrainie. Rządzące w powojennej Polsce komunistyczne władze sprowadziły Przemysł do roli niewiele znaczącego miasta powiatowego, którego rozwój hamowało przygraniczne położenie.

Sytuacja Przemysła nieco się polepszyła po podniesieniu go w 1975 roku do rangi miasta wojewódzkiego. Po ostatniej reformie administracyjnej i zlikwidowaniu województwa przemyskiego Przemysł stał się miastem na prawach powiatu. Od 2004 roku, od momentu wejścia Polski do Unii Europejskiej, Przemysł stanowi realną granicę między Wschodem i Zachodem, natomiast dla mieszkańców krajów wschodnich stanowi pierwsze na ich szlaku europejskie miasto. Tysiącletni Przemysł, liczący obecnie ponad 67 tys. mieszkańców, jest ośrodkiem kulturalnym, naukowym i turystycznym o znaczeniu ponadlokalnym. Miasto jest siedzibą dwóch archidiecezji: rzymskokatolickiej i greckokatolickiej, kilku muzeów o przebogatych i unikalnych zbiorach oraz wyższych uczelni prywatnych i państwowych.

W wyniku ciągłych walk, które na przestrzeni wieków toczyły się o przynależność Przemysła, miasto stało się zlepkim wielu kultur i religii. Jest to wynikiem zarówno strategicznego położenia geograficznego, jak i zmian w strukturze narodowościowej, które są wynikiem burzliwej historii miasta.

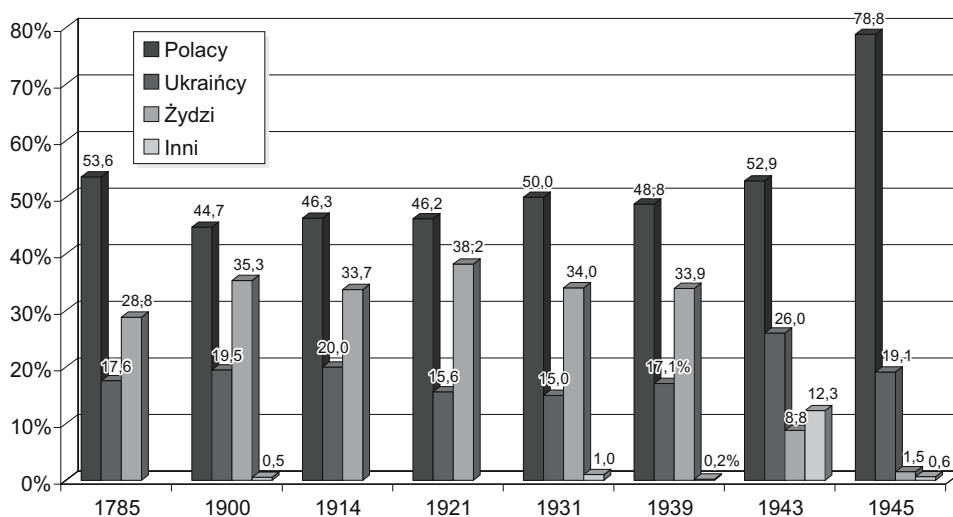
Z danych dotyczących struktury narodowościowej mieszkańców Przemysła w okresie XVIII–XX w. (tab. 1, ryc. 1) wynika, że stosunek liczby Polaków do pozostałych narodowości do II wojny światowej nie ulegał znacznym wahaniom. Dopiero lata powojenne wykazują znaczny spadek ogólnej liczby innych narodowości w stosunku do ludności polskiej (szczególnie dotyczy to lat 1943–1945). Było to m.in. wynikiem Holocaustu podczas II wojny światowej, jak również wysiedlenia ludności ukraińskiej.

Tak jak na całym obszarze południowo-wschodniego pogranicza Polski, tak i w Przemysłu struktura narodowościowa wywarła decydujący wpływ na stopień wyludnienia poszczególnych miast i wsi. Było to wynikiem trwających na tym obszarze działań wojennych, zagłady ludności żydowskiej w gettach (m.in. w Przemysłu) i przesiedlenia ludności ukraińskiej. Według spisu ludności

Tab. 1. Struktura narodowościowa mieszkańców Przemysła na przestrzeni XVIII–XX wieku
Ethnic structure of Przemyśl between the 18th and 20th

Lata	Polacy		Ukraińcy		Żydzi		Inni		Ogółem w tys.
	w tys.	%	w tys.	%	w tys.	%	w tys.	%	
1785	3,24	53,6	1,06	17,6	1,74	28,8	–	–	6,05
1900	16,89	44,7	7,35	19,5	13,31	35,3	0,20	0,5	37,78
1914	22,00	46,3	9,50	20,0	16,00	33,7	–	–	47,50
1921	22,10	46,2	7,50	15,6	18,40	38,2	–	–	48,00
1931	–	50,0	–	15,0	–	34,0	–	1,0	51,40
1939	26,47	48,8	9,23	17,1	18,40	33,9	0,10	0,2	54,20
1943	25,50	52,9	12,50	26,0	4,30	8,8	5,90	12,3	48,20
1945	22,17	78,8	5,37	19,1	0,41	1,5	0,28	0,6	28,14

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z: Mariański (1963), Potocki (2004)

Ryc. 1. Struktura narodowościowa mieszkańców Przemysła w okresie XVIII–XX wieku
Ethnic structure of Przemyśl between the 18th and 20th century

z 1950 roku w samym Przemysłu mieszkało tylko 32,9 tys. ludzi, w tym szacowano od 1 do 1,5 tys. Ukraińców (Mariański 1963).

Obecnie Przemyśl staje się miastem jednonarodowym i monokulturowym. Zdają się to potwierdzać dane: liczba mieszkańców Przemysła w 2006 roku – 67 127 (bank danych regionalnych GUS) podawana jest bez wskazania na podział narodowościowy. Jednak nie jest to zgodne z prawdą. Określenie liczby ludności ukraińskiej jest trudne, ponieważ rozproszone jej grupki asymilują się

w szybkim tempie. Obecnie liczbę Ukraińców w mieście szacuje się na około 3 tys. osób. Świadectwem obecnej wielokulturowości na obszarze Przemysła może być istnienie Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 2 im. Mariana Szaszkiewicza z ukraińskim językiem nauczania. Szkoła mieści się w budynku dawnej placówki, założonej w 1911 roku. Jednak szkoła była zamknięta w latach 1945–1990 w związku z wysiedleniem ludności ukraińskiej do ZSRR. Decyzją Kuratorium Oświaty szkołę ponownie otwarto w 1991 roku.

Przemysł nadal uchodzi wśród mieszkańców i turystów za miasto wielokulturowe, w którym obok siebie mieszkają przedstawiciele wielu narodów (Polacy, Ukraińcy, Cyganie), wyznań i obrządków (rzymscy katolicy, grekokatolicy, prawosławni oraz przedstawiciele nurtów protestanckich: adwentyści, baptyści, metodyści, zielonoświątkowcy, a także świadkowie Jehowy). Często przynależność religijna porównywana jest z przynależnością narodową, ale pamiętać trzeba, że statystyki nie uwzględniają przypadków, takich jak: Polaków wyznania grekokatolickiego czy Ukraińców używających języka polskiego albo mieszanych małżeństw.

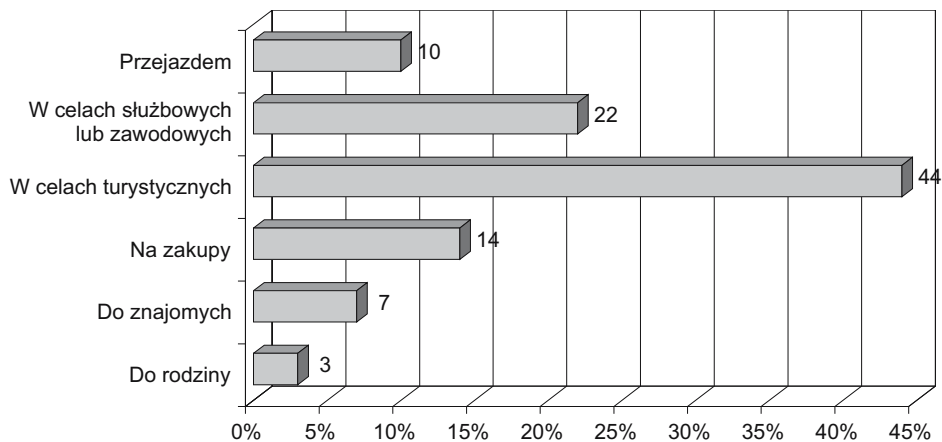
ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA PRZEMYSŁA W ŚWIETLE BADAŃ ANKIETOWYCH

Dla potwierdzenia tezy, że Przemysł jest miastem wielu kultur i religii, co daje mu podstawę do bycia miastem atrakcyjnym turystycznie, przeprowadzone zostały badania ankietowe na grupie 100 losowo wybranych respondentów. Wśród badanych byli zarówno mieszkańcy Przemysła (39%), jak i odwiedzający (61%). Znaczną część respondentów stanowiły kobiety (69%). Największa grupa przypada na osoby w wieku 21–30 lat (33%), a najmniejsza na osoby powyżej 50. roku życia (9%). Respondenci zapytani o wykształcenie najczęściej zaznaczali średnie (49%), a najmniej osób oświadczyło, że ma wykształcenie podstawowe (4%).

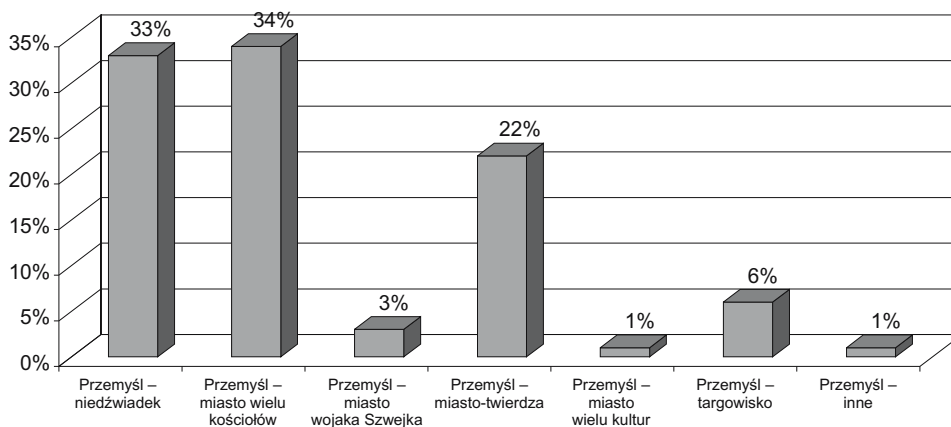
Osoby odwiedzające Przemysł zapytano, w jakim celu tu przyjechali (ryc. 2). Najczęściej uzyskiwane odpowiedzi to cel turystyczny, najmniej osób przyjeżdża do rodziny mieszkającej w Przemysłu.

Na pytanie dotyczące atrakcyjności turystycznej Przemysła ankietowani w zdecydowanej większości odpowiedzieli, że miasto jest ciekawe dla turystów (80%). Tylko 7% respondentów uważa, że nie jest to miejsce atrakcyjne. Pozostałe osoby nie miały zdania.

W jednym z pytań (ryc. 3.) poproszono respondentów o zaznaczenie najbardziej trafnego, ich zdaniem, skojarzenia związanego z Przemysłem. Najczęściej udzielane odpowiedzi to: Przemysł – miasto wielu kościołów (34%),

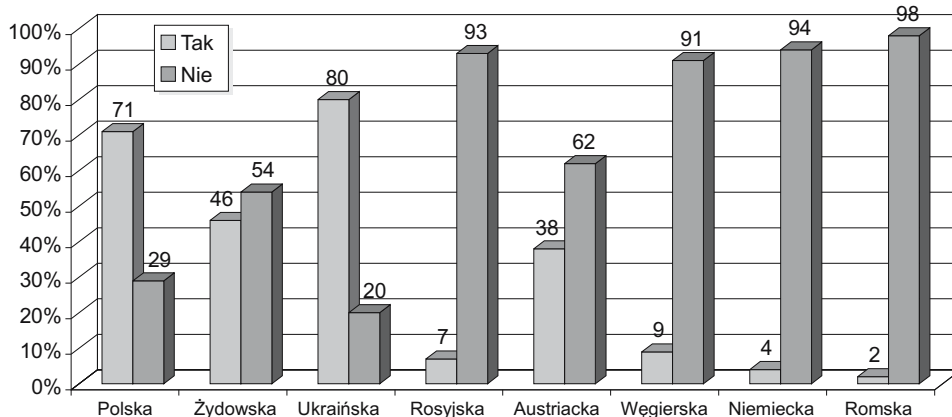
Ryc. 2. Cel przyjazdu do Przemysła
The aim of visiting Przemyśl

Ryc. 3. Skojarzenia związane z Przemysłem
Associations connected with Przemyśl

Przemysł – niedźwiadek (33%), Przemysł – miasto-twierdza (22%). Wyjaśnienia wymaga skojarzenie Przemysł – niedźwiadek. Nawiązuje ono do herbu miasta i legend z nim związanych. Na przemyskim rynku od wielu lat stoi fontanna przedstawiająca niedźwiedzicę z dwójką młodych, przy której turyści robią sobie pamiątkowe zdjęcia.

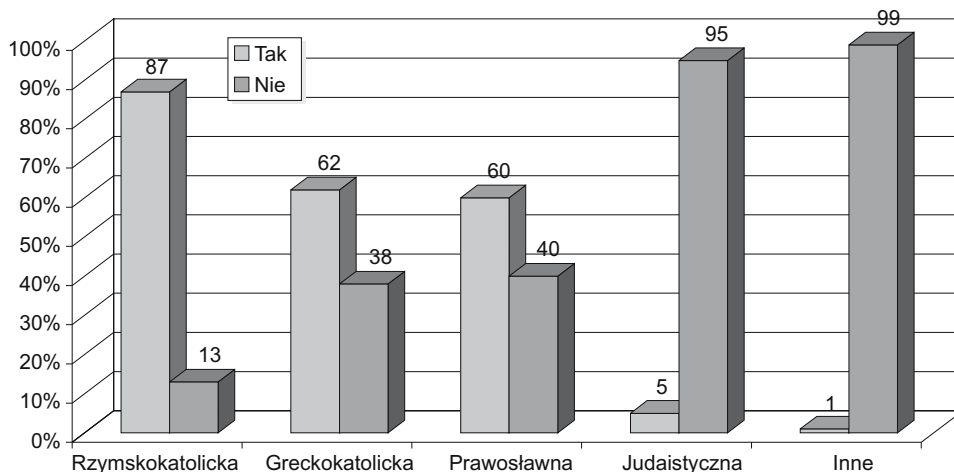
Najważniejsze pytanie w ankiecie dotyczyło wpływu narodowości na obecny wizerunek Przemysła (ryc. 4). Respondenci mogli zaznaczać więcej niż jedną z sugerowanych odpowiedzi. Wyniki badań potwierdzają fakt, że Przemysł nadal jest odbierany jako zlepek trzech najważniejszych kultur: ukraińskiej, polskiej i żydowskiej.

Ryc. 4. Jakie narodowości wpłynęły na współczesny wizerunek Przemyśla?
Which ethnic groups have influenced the present image of Przemyśl?

Najlepszym dowodem styku wielu kultur i religii są w Przemyślu świątynie różnych obrządków, które przetrwały do czasów obecnych. Badani pytani o to, jakiego wyznania świątynie znajdują się w Przemyślu (ryc. 5) w większości przypadków wybierali świątynie: rzymskokatolicką, greckokatolicką i prawosławną.

Na podstawie wyników badań można śmiało stwierdzić, że Przemyśl jest odbierany jako miasto o dużym potencjale turystycznym, który na pewno jest wynikiem wpływu wielu kultur i religii. Świadczą o tym nie tylko odpowiedzi respondentów, ale także całe dziedzictwo kulturowe, jakie pozostawiła po sobie historia.

Ryc. 5. Świątynie jakich wyznań znajdują się w Przemyślu?
Which places of worship are there in Przemyśl?

DZIAŁANIA PROMOCYJNE NA TERENIE PRZEMYSŁA

Przeglądając oferty miejscowych biur podróży i oddziału PTTK, nie udało się znaleźć przygotowanego produktu w postaci proponowanej trasy, która prezentowałaby w całej okazałości wielokulturowość Przemysła. Zapytani pracownicy poszczególnych biur odpowiadali, że dla zainteresowanej grupy są w stanie przygotować takiego typu ofertę. Jediną instytucją, która w pewien sposób wychodzi naprzeciw turystom odwiedzającym Przemysł jest Przemyski oddział PTTK ze swoją akcją „Stop! Przewodnik czeka”. Jednak jest ona mało reklamowana i niewiele osób o niej wie.

Nacisk kładzie się na promocję marki turystycznej Przemysła, którą staje się Twierdza Przemysł. Jest to trafne posunięcie, co potwierdzają badania ankietowe. Potencjał Przemyskiej Twierdzy dostrzegli również twórcy Strategii Rozwoju Turystyki dla miasta Przemysła na lata 2008–2015.

O rozwoju turystycznym Przemysła, idącym w tym kierunku, pomyślano już wcześniej, zakładając Towarzystwo Dobrego Wojaka Szwejka, które jest współorganizatorem wielu cyklicznych imprez kulturalnych i turystycznych. 6 maja 2008 roku odsłonięta została tablica z nową nazwą ulicy Zaulek Wojaka Szwejka. Wyjaśnienia wymaga fakt, dlaczego wojak Szwejk ma tytuł zwolenników w Przemysłu. Otóż IV tom powieści J. Haszka *Przygody dobrego wojaka Szwejka*, niemal w całości poświęcony jest wydarzeniom w Przemysłu. Dowodem na to może być cytata: „[...] Dopiero w Przemysłu, gdy wieczorem spędzono jeńców do jakiegoś rozbitego fortu strefy wewnętrznej, mógł Szwejk odpocząć w jednej ze stajen artylerii fortecznej [...]”. Jednak nie wszyscy mieszkańcy zgadzają się z takim kierunkiem promocji miasta. Budzi on wiele kontrowersji związanych z „czczeniem” naszego wieloletniego zaborcy.

Działania Urzędu Miasta oraz wielu organizacji i stowarzyszeń mają na celu zachowanie, a także podkreślenie wielokulturowości Przemysła. Swoje odzwierciedlenie ma to w organizowanych cyklicznie imprezach kulturalnych i turystycznych. Są to m.in.: Wielokulturowy Festiwal „Galicja”, Podkarpacki Jarmark Turystyczny (w ramach którego organizowane są „Cesarskie Manewry Forteczne”), Rekonstrukcja Historyczna „Przemysł – Wrzesień 1939”, Wielkie Manewry Szwejkowskie Twierdzy Przemysł, Ogólnopolski Rajd „Twierdza Przemysł” czy też Forteczny Rajd Rowerowy.

Najbardziej widocznym śladem wpływu różnych kultur jest na terenie Przemysła liczba różnorodnych obiektów, które stanowią żywy dowód historii i kultury, m.in. żydowskiej, ukraińskiej. Ogółem do rejestru zabytków nieruchomych w Krajowym Ośrodku Badań i Dokumentacji Zabytków (dane z 31 grudnia 2007 roku) na terenie powiatu miejskiego Przemysł wpisanych jest 305

obiektów. W 1972 roku wpisano do rejestru cały zespół zabytków Przemysła pochodzących z X/XI–XX wieku. Są to między innymi: 22 wille, 58 domów i 119 kamienic, 20 ulic wraz z całą zabudową, 3 place, oraz dzielnica willowa na ulicach Dworskiego–Leszczyńskiego–Tarnowskiego. Do najważniejszych obiektów sakralnych ujętych w rejestrze należą między innymi: kościół katedralny z XV–XX wieku wraz z dzwonnica z połowy XVIII wieku, 7 zespołów klasztornych, 3 klasztory, kościół klasztorny Salezjanów i kościół Metodystów, a także 3 cerkwie, 2 synagogi oraz cmentarze z okresu I i II wojny światowej.

Istotną część dziedzictwa kulturowego w postaci zabudowań starego miasta zawdzięcza Przemysł mieszkającej tam od wieków ludności żydowskiej. Już w 1419 roku była w Przemysłu ulica Żydowska. Synagoga drewniana opisywana jest po raz pierwszy w 1521 roku. W 1629 roku Żydzi posiadali w mieście 64 kamienice i domy. Mieszkało tu wówczas około 900 Żydów. W 1869 roku na terenie gminy żydowskiej istniały 4 synagogi, 2 cmentarze, szkoła, 2 bractwa charytatywne, łaźnia i szpital. W 1939 roku należało do nich 30,1% budynków, z czego w śródmieściu 68,4%. Około 90% placówek handlowych w mieście było w posiadaniu Żydów. Najstarsi mieszkańcy miasta pamiętają stare żydowskie powiedzenie związane z Przemysłem: „Wasze ulice, nasze kamienice”.

Niewiele zachowało się obiektów związanych z ludnością ukraińską. Jedyne pozostałości to cerkwie greckokatolickie i prawosławne wykorzystywane do dzisiaj jako świątynie. Przykładem może być dawny kościół rzymskokatolicki pod wezwaniem Najświętszego Serca Jezusowego, który decyzją papieża Jana Pawła II od 1991 roku stanowi archikatedrę bizantyjsko-ukraińską. Obok archikatedry wybudowana została dzwonnica z figurami przedstawiającymi patronów Rusi: świętych Olgi i Włodzimierza. Mniejszość ukraińska, reprezentowana przez Związek Ukraińców w Polsce, zaczęła upominać się o zwrot majątku, który był ich własnością przed wojną. Są w nim zarówno obiekty, które należały do mniejszości ukraińskiej, jak i te, które były tylko przez nią użytkowane. Przykładem takiego obiektu może być dawny budynek muzeum przemyskiego.

Znaczącym śladem po kulturze austro-węgierskiej jest wspominana już Twierdza Przemyska z dobrze zachowanymi fortami, a także dwa cmentarze żołnierzy austro-węgierskich.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Dla wielu turystów Przemysł jest bazą wypadową bądź etapem w podróży na trasie do Lwowa i dalej na wschód czy też w Bieszczady. Atrakcyjnie i malowniczo położone miasto może w niedalekiej przyszłości stać się sąsiadem

planowanego na Pogórzu Przemyskim Turnickiego Parku Narodowego. Stworzy to dodatkowe możliwości rozwoju turystyki nie tylko na terenie Pogorza, ale również uatrakcyjni ofertę Przemyśla.

Podsumowując powyższe rozważania, można dojść do wniosku, że Przemyśl był, jest i pozostanie tygłem wielokulturowości, w którym obok siebie żyją mieszkańcy różnych narodowości i wyznań. Jak dowodzi historia, od zarania dziejów ludzie ci żyli ze sobą w symbiozie. Dopiero okres II wojny światowej i pierwsze lata powojenne doprowadziły do antagonizmów wśród mieszkańców. W chwili obecnej można zaobserwować żyjących obok siebie w harmonii Polaków, Ukraińców, Romów i przedstawicieli innych narodowości, a Przemyśl znów stał się miastem wielokulturowym.

LITERATURA

- K r u c z e k Z., 2005: Polska. Geografia atrakcji turystycznych. Wyd. Proksenia, Kraków.
- K r y c i ń s k i S., 1992: Przemyśl i Pogórze Przemyskie. Oficyna Wydawnicza „Rewasz”, Warszawa.
- M a r i a ń s k i A., 1963: Współczesne migracje ludności w południowej części pogranicza polsko-radzieckiego i ich wpływ na rozmieszczenie sił wytwórczych tego obszaru. WSP w Krakowie, Kraków.
- M a r k i n J., 1998: Przemyśl. Przewodnik turystyczny. Dom Wydawniczy „Publikator”, Bydgoszcz.
- P o t o c k i A., 2004: Żydzi w Podkarpackiem. Libra, Rzeszów.
- R ó z a ń s k i J., 1972: Przemyśl i okolice. Sport i Turystyka, Warszawa.
- W ł a d P., 1996: Województwo przemyskie. Zarys geograficzny. Wyd. TPN w Przemyślu, Przemyśl.

SUMMARY

The subject is: “The influence of the variety of cultures on the tourist potential of Przemyśl”. The material depicts the characteristic of Przemyśl from the geographic, historic and demographic perspective. The main discussion point is the cultural heritage resulting from the vicinity and influences of numerous cultures which have left material and non-material traces. The authors attempt to prove, through surveys and research (reviewing tourist offers and cultural events calendars), that Przemyśl has an enormous tourist potential which makes room for future tourist development in the region.